

1.04 Strokovni članek

UDK 728.83:69.059.7(497.4Brestanica)(083.9)"2005/2012"

Prejeto: 9. 12. 2013

Alenka Černelič Krošelj

profesorica umetnostne zgodovine in univerzitetno diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja, višja kustosinja,
Kulturni dom Krško, enota Grad Rajhenburg, Trg Matije Gubca 2, SI-8270 Krško
E-pošta: alenka.cernelic.kroselj@mestnimuzejkrsko.si

Celostna prenova gradu Rajhenburg, projektne aktivnosti in razvoj dejavnosti na gradu po prenovi

IZVLEČEK

V članku avtorica predstavlja delovanje projektnih skupin in izvajanje projekta Celostna prenova gradu Rajhenburg, ki je potekalo od leta 2005 do uspešno končane prenove leta 2012. Predstavlja tudi strategijo razvoja gradu, ki ga na podlagi Odloka o ustanovitvi javnega zavoda Kulturni dom Krško upravlja Kulturni dom Krško s svojo enoto Grad Rajhenburg. Celostno upravljanje spomenika državnega pomena je sestavljeno iz več dejavnosti, kjer se prepletajo javni in tržni programi. Avtorica predstavlja projekte, ki so v izvajanju in so pomemben del dejavnosti in razvoja gradu v sedanjosti in prihodnosti.

KLJUČNE BESEDE

Grad Rajhenburg, celostna prenova, Kulturni dom Krško, enota Grad Rajhenburg, strategija razvoja, projektne aktivnosti, razvoj

ABSTRACT

THE COMPLETE RENOVATION OF RAJHENBURG CASTLE, PROJECT ACTIVITIES AND DEVELOPMENT OF ACTIVITIES IN THE CASTLE AFTER THE RENOVATION

In the article the author presents operations of the project groups and implementation of the project »The complete renovation of Rajhenburg castle« which was carried out from 2005 till its final renovation activities in 2012. The article also introduces the strategy of the castle development and management. The castle is managed by the Krško Culture Centre with its unit of Rajhenburg castle on the basis of the Ordinance establishing a public institute the Krško Culture Centre (OG RS, 109/09). The complete management of the monument of national importance consists of various activities that involve public as well as marketing programmes. The author presents the projects that are still in progress and play a very important part in the activities and development of the castle now and in the future.

KEY WORDS

Rajhenburg castle, complete renovation, the Krško Culture Centre, unit of Rajhenburg castle, development strategy, project activities, development

Uvod – izhodišča projekta *Celostna prenova gradu Rajhenburg*

Po končanem denacionalizacijskem postopku je Občina Krško leta 2004 postala lastnica gradu Rajhenburg.¹ Že v naslednjem letu so oblikovali projektno skupino, katere temelj so bila naslednja dejstva oziroma povzeta opredelitev pomena gradu in obnove:

»Grad Rajhenburg je zaradi svojega vedutnega položaja, zgodovinske, gospodarske in politične vloge, umetnostno zgodovinske in arhitekturne vrednosti prepoznaven v širšem slovenskem in evropskem prostoru.

Grad Rajhenburg v Brestanici je eden najstarejših grajskih objektov v Sloveniji. Ohranjen je prepis listine iz leta 895, kjer se grad prvič omenja. Prvotna grajska stavba je bila v bojih z Madžari v začetku 10. st. porušena. V letih 1131–1147 je dal Salzburški nadškof Konrad grad na novo pozidati. Skozi stoletja so se na gradu zvrstili različni lastniki. V 17. st. je dobil današnjo podobo.

Leta 1881 so grad kupili menihi Trapisti iz samostana Notre Dame des Dombes iz Francije in ga preuredili v samostan. Aprila 1941 so jih Nemci pregnali in v gradu in gospodarskih poslopih, ki so jih zgradili trapisti, uredili preselitveno taborišče za izganjanje Slovencev. Na pot izgnanstva v Srbijo, na Hrvaško in v Nemčijo je šlo preko tega taborišča okrog 45.000 Slovencev.

Po končani vojni so se menihi za dve leti vrnili, potem je bil grad nacionaliziran. V njem je Uprava za notranje zadeve uredila zapore, ki so bili na gradu do junija 1966.

Takrat se je začel razvoj muzejske dejavnosti in vloga gradu kot kulturnega objekta, v katerem je ohranjena tako nepremična kot premična dediščina. Občina Krško si je prizadevala tudi za dodatne vsebine, povezane s turizmom in področnimi značilnostmi. Rezultat je obnova dveh kletnih prostorov za namene Galerije vin vinorodne dežele Posavje leta 1997, ki je bila v upravljanju Društva vinogradnikov Sremič s pooblaščenim kletarjem Andrejem Fabjančičem iz Brestanice.²

V procesu načrtovanja in izvajanja projekta pa je bila zapisana tudi vizija celostne prenove in razvoja gradu Rajhenburg:

»Grad Rajhenburg, spomenik državnega pomena, pomeni sožitje arhitekturne dediščine različnih obdobj in zgozd, ki so soustvarjale njegovo življenje vsaj že od 9. stoletja.

Vizija varstva in razvoja gradu Rajhenburg vsebuje celovito gradbeno prenovo z vzpostavitvijo najpomembnejših arhitekturnih značilnosti, ki pričajo o stavbnem razvoju gradu in so pomemben temelj muzejskih vsebin, ki jih dopolnjujejo kakovostne storitvene dejavnosti v službi celovitega in uspešnega delovanja gradu Rajhenburg. Grad Rajhenburg bo po celostni prenovi, ki temelji na sožitju nepremične, premične in žive dediščine, primer uspešne gradbene in konservatorske prenove, ki omogoča uspešno delovanje gradu z načrtovanimi vsebinami, ki združujejo področje celovitega varovanja, ohranjanja in predstavljanja vseh vrst dediščine z raznovrstnim turizmom in drugimi dejavnostmi v službi razvoja.

Grad Rajhenburg bo osrednja točka povezovanja preteklosti s sedanostjo za ohranitev v prihodnosti.³

Prispevek je kratek vpogled v pripravo in izvajanje projekta, ki je skozi različne korake dobil ime *Celostna prenova gradu Rajhenburg*.⁴ Projekt so soblikovali številni, deležen je bil tako politične kot t. i. družbene podpore, občinska uprava pa je skrbela, da so bili vsi koraki ustrezno izvedeni. Avtorica prispevka je bila od septembra 2006 do julija 2010 tudi vodja projektnih skupin na Občini Krško, po zaposlitvi v Kulturnem domu Krško⁵ pa je ostala članica projektne skupine in v času gradbene prenove udeleženka rednih koordinacij. Vodila je področje vsebinske prenove in koordinacije pri vprašanih, povezanih z uporabnostjo gradu, oziroma skladnostjo z načrtanimi vsebinami ter usklajevanjem sprememb ob prenovi, ki so vplivale na vsebinsko zasnovano. Vodila je pripravo različnih projektnih dokumentov in pripravo prijav na različne razpise ter kot vodja projektov vodi izvajanje le-teh.

Ker je projekt še vedno živ, čeprav je gradbena prenova končana,⁶ je pisanje tovrstnega prispevka samo začetek dokumentiranja in vrednotenja načrtovanega in izvedenega. Projekt *Celostna prenova gradu Rajhenburg* je še vedno razvijajoč se in delujoč projekt, saj je nujno, da je grad kakovostno in trajnostno vzdrževan, da so vsebine na eni strani stalne in utečene, na drugi strani pa vedno žive, nove in inovativne.

¹ Podrobneje je o postopku navedeno v prispevku Irene Fürst: Grad Rajhenburg kot muzej v tej publikaciji.

² Kratek povzetek pomena in stanja je naveden v različnih projektnih dokumentih, ki so bili osnova za pripravo ključnih dokumentov prenove: *Dokumenta identifikacije investicijskega projekta, Investicijskega programa, Študije za postavitev muzejskih zbirk v obnovljenem gradu Rajhenburg in Dokumenta identifikacije investicijskega projekta Postavitev muzejskih zbirk v obnovljenem gradu Rajhenburg*. Vse dokumente hrani Občina Krško, del tudi Kulturni dom Krško, enota Grad Rajhenburg.

³ Černelič Krošelj, Strategija, str. 11.

⁴ Ob tem se je uveljavilo tudi prvotno ime gradu Rajhenburg. Kraj in posledično tudi grad sta bila preimenovana leta 1952. Izbrano je bilo ime Brestanica – po potoku, ki teče po dolini.

⁵ Avtorica prispevka je od 15. julija 2010 zaposlena kot kustosinja enot Mestni muzej Krško, Galerija Krško in Grad Rajhenburg.

⁶ V intenzivnem izvajanju pa je spremljanje stanja gradu in uveljavljanje reklamacij v garancijskem roku.

Grad Rajhenburg pred prenovo. Foto: Goran Rovar, KDK MMK.

Prispevek je vpogled v nekaj delov projekta in ni namenjen vrednotenju, ampak predvsem predstavljanju in poročanju ter je interpretacija izvajanja projekta avtorice prispevka.

Projekt Celostna prenova gradu Rajhenburg

Projekt je bil zasnovan in zastavljen celovito, vseboval je tako gradbeno kot vsebinsko – programsko prenovo. Občina Krško si je na čelu s takratnim županom Francem Bogovičem prizadevala, da bi projekt stekel, projektna dokumentacija pa pravočasno in ustrezno pripravljena s ciljem pridobivanja sredstev za obnovo.⁷ Ministrstvo za kulturo RS je od leta 2006 obljubljalo in pripravljalo razpis, namenjen občinam kot lastnicam spomenikov državnega pomena za prijavo obnov, in ob uspešni prijavi tudi ustrezno izvedbo le-teh.

Nujnost celovite prenove je bila večkrat izpostavljena že od pričetka muzejske dejavnosti leta 1968,⁸ še posebej pa na začetku devetdesetih let 20. stoletja. Tako so se celovito zastavljene aktivnosti pričele že v času postopka denacionalizacije, saj je med letoma 1995 in 1999 nastala *Projektna naloga celostne prenove*, ki so jo izdelali Maruša Zorec, Maša Živec in konservatorja dr. Ivan Stopar in Alenka Železnik.⁹ Aktivnosti so takrat zastale, saj še ni bil končan denacionalizacijski postopek, nastal pa je dragocen temeljni dokument za pripravo novih.

⁷ Ves čas je bilo predvideno pridobivanje sredstev iz t. i. evropskih skladov, saj projekt ni bil izvedljiv samo z lastnimi sredstvi občine.

⁸ Več o razvoju muzejske dejavnosti je v prispevku zapisala Irena Fürst: Grad Rajhenburg kot muzej v tej publikaciji.

⁹ Projektno nalogo hranijo Občina Krško, Kulturni dom Krško, enota Grad Rajhenburg in ZVKDS OE Ljubljana.

Občina Krško je na podlagi Odločbe št. 464-351/999-71, ki jo je izdalo Ministrstvo za kulturo RS, 6. 2. 2004, postala zemljiškoknjižna lastnica gradu Rajhenburg, ki je bil z Odlokom o razglasitvi Gradu Rajhenburg in njegovega območja razglašen za kulturni spomenik državnega pomena.¹⁰ Občina Krško je po končanem denacionalizacijskem postopku leta 2004 pričela z aktivnostmi za pripravo projektov, ki so podlaga za uspešno celostno prenovo gradu. Izhajajoč iz obstoječega stanja in z naslonom na številne akterje, ki so skrbeli, da je bil grad živ in osnovno vzdrževan,¹¹ je Občina pričela aktivnosti za pripravo projektov tako za gradbeno kot za vsebinsko prenovo in revitalizacijo.

Za pripravo široko zastavljene projekta je bila leta 2005 imenovana projektna skupina za izvedbo postopka izvajanja razvojnih smernic celostne prenove gradu Rajhenburg v sestavi Irena Fürst in Jože Dežman (Muzej novejšje zgodovine Slovenije), mag. Dušan Kramberger (Ministrstvo za kulturo RS), Alenka Železnik (ZVKDS, OE Ljubljana), Tomaž Teropšič (Posavski muzej Brežice), Ivica Žnidaršič (Društvo izgnancev 1941–1945), Mirko Avsenak (KS Brestanica), Katja Ceglar in Alenka Černelič Krošelj (Občina Krško).¹²

¹⁰ Ur. l. RS št. 81/99 in 46/05.

¹¹ Pomembno vlogo so imeli prizadevni člani lokalnih društev, predvsem turističnega in kulturnega društva. Med njimi pa sta posebno predanost in skrb izkazovala Mirko Avsenak in Margareta Marjetič, ki sta odnos do gradu posredovala tudi mlajšim generacijam in širšemu lokalnemu okolju. Več v nadaljevanju prispevka.

¹² Prvo odločbo je župan Franc Bogovič izdal 1. 7. 2005 in imenoval prvih sedem članov, z drugo odločbo, izdano 11. 11. 2005, pa imenoval še dve članici, Ivico Žnidaršič in Alenko Černelič Krošelj. Odločbe hrani Občina Krško.

Projektna skupina je aktivno sodelovala pri pripravi projektne dokumentacije in pri usklajevanju dogovorjenih vsebin ter je delovala do leta 2007 z nekaj spremembami v sestavi zaradi prevzema drugih nalog.¹³

Na začetku junija 2006 je bil sklican tudi prvi sestanek projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg, sestavljene iz predstavnikov Občine Krško, Ministrstva za kulturo RS in ZVKDS, OE Ljubljana. Iz občinske uprave so bili v skupino imenovani Katja Ceglar, ki jo je septembra 2006 zamenjala Alenka Černelič Krošelj, Andrej Sluga, Janja Špiler, ki jo je januarja 2007 nadomestil Matjaž Pirc, in Stanka Vodeb, s strani ZVKDS, OE Ljubljana je bila imenovana Alenka Železnik in kot predstavnik Ministrstva za kulturo RS mag. Dušan Kramberger.¹⁴

Občina Krško je na osnovi sklepov in načrtovanih aktivnosti konec leta 2006 izvedla javni natečaj za izdelavo *Investicijske in projektne dokumentacije za obnovo gradu Rajhenburg*. Izbran je bil Gea Consult, d. o. o., Škofja Loka in odgovorni projektant Aleš Hafner, ki je imel ustrezne reference¹⁵ za izvedbo zahtevnega projekta.¹⁶

Januarja 2007 je Občina Krško za celotno prenovno gradu Rajhenburg izdelala *Dokument identifikacije investicijskega projekta*, ki je bil izdelan na podlagi *Projektne naloge celostne prenove gradu Rajhenburg B06–102*, Gea Consult, d. o. o., Škofja Loka, junij 2007, in *Idejnih zasnov prenove Rajhenburskega gradu B06–102*, Gea Consult, d. o. o., Škofja Loka, avgust 2007.

Julija 2007 je bil pripravljen *Konservatorski program*, odgovorna konservatorka je postala Alenka Železnik, ZVKD OE Ljubljana. Program je upošteval že opravljene raziskave, gradbeno-sanacijska dela in restavratorska dela od leta 1968 do 2000 ter načrtoval celovito prenovno.¹⁷

S *Sklepom o začasnem upravljanju gradu Rajhenburg*, ki ga je sprejel Občinski svet Občine Krško 28. 6. 2007, je bil grad dan v začasno upravljanje Kulturnemu domu Krško. Vsebina upravljanja je bila predvsem vzpostavitev tekočega vzdrževanja in koordinacija ter promocija programa. S 1. 8. 2007 je

bil za navedene naloge zaposlen delavec za polovični delovni čas. Odzivi na novi način upravljanja so bili dobri, tako da je bilo tovrstno upravljanje v veljavi vse do pričetka gradbene prenove.¹⁸

Občinski svet občine Krško je 15. 11. 2007 na svoji 16. seji sprejel *Sklep o potrditvi predloga investicijskega projekta – CELOSTNA PRENOVA GRADU RAJHENBURG*.

17. 4. 2009 je bilo pridobljeno gradbeno dovoljenje, s čimer so bili pridobljeni vsi osnovni pogoji za pripravo prijave na najavljene razpise v sklopu Operativnih programov EU in Ministrstva za kulturo RS.

Občinski svet Občine Krško je 24. 5. 2010 na svoji 40. seji sprejel *Sklep o potrditvi Predinvesticijske zasnove in o potrditvi Investicijskega programa – »Celostna prenova gradu Rajhenburg«*, občina pa se je prijavila na razpis za obnovo spomenikov v lasti občin za obdobje 2010–2012 z oznako JR ESRR – KS 2010–2012 v okviru Operativnega programa krepite regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013 – Razvoj regij, 2010–2012, Mreženje kulturnih potencialov in pridobila 3.000.000,00 EUR iz razpisa, ostala sredstva v višini nekaj več kot 2.000.000,00 EUR je zagotovila sama. Po objavi javnega razpisa za izbor izvajalca in po izboru se je aprila 2011 pričela obnova in je trajala do junija 2012. Slovesno odprtje gradu Rajhenburg je potekalo 1. 12. 2012.

Gradbeni del prenove – projektno delo in dokumentacija

O izvedbi prenove poročajo za to pristojni avtorji in strokovnjaki,¹⁹ v tem razdelku pa sta predstavljena dokumentacija in delo projektne skupine, ki je bila podlaga za uspešno izvedbo.

Občina Krško je bila kot lastnica gradu preko oddelka za družbene dejavnosti skrbnica priprave projekta. Za projekt je bila zadolžena Alenka Černelič Krošelj, višja svetovalka za kulturo, tehnično kulturo in delo z mladimi, ki je na delovnem mestu in pri nalogah nasledila Katjo Ceglar.²⁰ Projekt se je pričel z imenovanjem druge projektne skupine – projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg, in sicer maja 2006. Na prvem sestanku, ki je bil 8. 6. 2006 na občini Krško, je vodja projekta Katja Ceg-

¹³ Leta 2006 je Katja Ceglar prevzela vodenje Kulturnega doma Krško, mag. Dušan Kramberger pa je bil kasneje razporejen na druga področja.

¹⁴ Dokumentacija je na voljo na Občini Krško, arhiv.

¹⁵ Aleš Hafner, univ. dipl. inž. arh., je vodja projektive v podjetju. Svojo strokovno pot je po končanem študiju arhitekture začel kot industrijski oblikovalec, jo nadaljeval kot konservator zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine in v letu 2000 prevzel vodenje projektive v družbi Gea Consult. Družba ima številne reference na področju obnove kulturnih spomenikov, med njimi so obnova gradu Pišce, Snežnik, Trebnje, Negova, graščina Radovljica idr. Več: http://www.gea-consult.si/SLO_o_podjetju.php.

¹⁶ Dokumentacija je na voljo na Občini Krško, arhiv.

¹⁷ Podrobno v prispevku Alenke Železnik: Grad Rajhenburg in njegova prenova, ki je objavljen v tej publikaciji.

¹⁸ Z letno pogodbo med Občino Krško in Kulturnim domom Krško je bil določen obseg del, tehnik pa je bil obvezan mesečno poročati o izvedenih delih, ki so zajemala tudi pomoč pri prireditvah, osnovno čiščenje, čiščenje snega, manj zahtevna vzdrževalna dela ipd.

¹⁹ Odgovorna konservatorka Alenka Železnik, arheologi Maja Bricelj, Nika Veršnik, Maja Lavrič in Robert Krempuš ter dr. Igor Sapač, eden vodilnih slovenskih strokovnjakov za gradove.

²⁰ Katja Ceglar je bila vodja projekta od leta 2005 do julija 2006. Alenka Černelič Krošelj pa od septembra 2006 do julija 2010.

lar predstavila naloge in delo projektne skupine vsebinske obnove, ki je delovala od leta 2005 in je bila zadolžena za pripravo vsebinske prenovne gradue oziroma za določitev vsebinskih smernic razvoja.²¹ Izhodišče dela obeh skupin je bila *Projektna naloga celostne prenovne* iz leta 1999.²² V načrtu postopka izvedbe projekta so bile predstavljene smernice Ministrstva za kulturo RS, ki so sledile zahtevam sofinanciranja iz evropskih skladov z že pripravljenimi projekti oziroma s projekti z urejeno dokumentacijo in pridobljenim gradbenim dovoljenjem. Zato je bilo treba čim prej pripraviti projektno dokumentacijo, pri izboru ustreznih izvajalcev in zbiranju ponudb pa je svojo pomoč ponudilo Ministrstvo za kulturo preko svojega predstavnika mag. Dušana Krambergerja. Ob tem pa je bila kot ena najbolj nujnih in pomembnih nalog izpostavljena tudi ureditev vseh odnosov med različnimi nosilci dejavnosti na gradu, kar mora biti izvedeno hkrati z drugimi aktivnostmi.

Projekt je kot odgovorni projektant pripravljala Aleš Hafner skupaj s sodelavci, predvsem pa v sodelovanju z odgovorno konservatorico Alenko Zelenjak in s člani projektne skupine. Še posebej je bila dejavna projektna skupina, imenovana za izvedbo postopka izvajanja razvojnih smernic celostne prenovne gradue Rajhenburg, in znotraj nje predstavniki lokalne skupnosti. Kot član skupine je v imenu različnih društev in združenj, ki so skrbeli za grad, projekt podrobno spremljal Mirko Avsenak, dolgoletni predsednik Turističnega društva Brestanica, tudi raziskovalec lokalne zgodovine in neutrudni nadzornik dela.²³ V imenu različnih društev (Zveza

kulturnih organizacij Krško, JSRSKD, Območna izpostava Krško,²⁴ Kulturno društvo Svoboda Brestanica, Turistično društvo Brestanica, Krajevna skupnost Brestanica, Društvo vinogradnikov Krško-Sremič in druga društva)²⁵ je pripravil tudi izhodiščni dokument, ki je bil eden temeljev projekta in projektne dokumentacije. Prebivalci območja pod gradom in skrbniki njegove dediščine so v uvodu zapisali: »Grad Rajhenburg je zaradi svoje vedute, zgodovinske, umetnostno zgodovinske, gospodarske

prizadevanju pa nam je k sreči ostal Zbornik Brestanice (1982), vir množice podatkov naše bogate zgodovine.

Rad je imel svoj kraj in iz te ljubezni se je rodilo organizirano zbiranje gradiv, iskanje in urejanje informacij, ki so polnile fascikle in albume, ki so bogati in verni pričevalci preteklosti. Svoje znanje je delil z vsemi, ki jih je preteklost kraja zanimala, še posebno pa je rad sodeloval s šolo in se veselil njihovih uspešnih raziskovalnih nalog.

Razumljivo, da ga je kot magnet pritegnila skrivnostna preteklost gradue in v okviru turističnega društva je leta 1973 prevzel vodenje odbora za zaščito in obnovo rajhenburškega gradue. Vrstili so se uspešni posegi, grad je bil uvrščen med kulturne spomenike nacionalnega pomena, odprt gostinski obrat, zrasla je muzejska zbirka, urejen je bil asfaltni dostop, restavrirani prvi prostori, opravljene temeljite arhitekturne in spomeniške raziskave. Načrtno je pomagal pri zbiranju gradiva o zgodovini Brestanice in skupaj s kustosinjo Ireno Fürst sta uredila stalno razstavo Brestanica skozi čas; bil pa ji je tudi v moralno oporo pri urejanju zbirke o trapistih.

Ves čas pa je v njem glodala želja, da bi naš mogočni grajski lepoteč doživel temeljito obnovo. Zato je z zanimanjem spremljal dela v letu prenovne in se s posebnim zadovoljstvom 1. decembra sprehajal po grajskih sobanah. Uresničena je bila njegova velika želja.

Prav težnja – urediti grad in ga narediti zanimivega in privlačnega, je bila tudi posebna skrb v programu leta 1964 ustanovljenega turističnega društva. Poleg tega pa skrb za razvoj in ureditev kraja ter osveščanje ljudi v odnosu do izgleda in uredjenosti okolja.

Gospod Mirko je bil med ustanovnimi člani TD, sodeloval je v akcijah, leta 1981 pa je postal njegov predsednik in bil to polnih 26 let. Prispeval je k nastajanju in izvajanju ureditvenega načrta Brestanice, se trudil za revitalizacijo trga, delno zaščito gradue Turn, spodbujal povezovanje društev v kraju, sodeloval je povsod tam, kjer se je dalo kaj storiti za napredek Brestanice.

Z bogatimi izkušnjami je bil dejaven v gasilskem društvu, predvsem ob izgradnji doma in proslavi 100-letnice. Pogosto je svetoval tudi društvom v okolici, naše TD pa je tesno sodelovalo tudi s Turistično zvezo.

Za naš razvoj se je trudil tudi v organih KS, bil je član komisij za gospodarstvo in varstvo okolja, v letih 1989–1996 je bil predsednik Sveta KS Brestanica.

Rekel je: »Ob temeljitem poznavanju problemov domačega okolja, življenjskih izkušnjah in predanosti svojemu kraju uspehi ne morejo izostati.«

In niso izostali, na vsakem koraku, v vsaki pridobitvi je tudi delček njegovega dela, zato bo za vedno ostal velik borec za napredek Brestanice in s hvaležnostjo in spoštovanjem se ga bomo spominjali.

Za svoje ljubiteljsko delovanje je prejel najvišje priznanje Turistične zveze Slovenije, gasilsko odlikovanje 2. stopnje, zlato Prešernovo plaketo, Spominsko plaketo KD Svoboda Brestanica, Zlato plaketo KS Brestanica in Veliki znak Občine Krško.« (Marjetič, Margareta, V spomin Mirku Avsenaku, 2013, tipkopis, KDK GR, arhiv)

²⁴ Danes je to Javni sklad za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Krško.

²⁵ Navedeno kot v dokumentu Avsenak, Grad Rajhenburg.

²¹ Zapisnik 1. sestanka projektne skupine obnove gradue Rajhenburg, 8. 6. 2006. Občina Krško, arhiv.

²² Zorec, Projektna.

²³ Mirko Avsenak (1934–2013) je bil dejaven na številnih področjih, še posebej pa na področju kulture in turizma tako na območju krajevnih skupnosti kot v občini in širše. Umril je kmalu po odprtju prenovljenega gradue, konec januarja 2013, in bil pokopan 4. 2. 2013. Obnovo je spremljal kljub vidnemu pešanju in boleznim. Bil je edini, ki je lahko kadar koli stopil na gradbišče. Kljub številnim pomislekom ob pripravi projekta je bil zagotovo najbolj vesel, da je prenova uspešno potekala. Z avtorico prispevka sta se med prenovno večkrat srečala na gradbišču. Tako je bilo tudi na praznični dan, 26. 6. 2012, tik pred končanjem prenovne. Sedela sta na pravkar dobavljenih stoli za prireditve in se pogovarjala, ali bodo ljudje lahko udobno sedeli in kako lepo je sedaj na gradu. Bil je zadovoljen, vesel in srečen, ker so prizadevanja številnih dala rezultat. Ob njegovem pogrebu je o njem in njegovem delu Margareta Marjetič, njegova neutrudna sodelavka in predsednica Kulturnega društva Svoboda Brestanica, med drugim zapisala: »Bil je pobudnik ustanovitve Zveze kulturnih društev in njen zavzeti predsednik. Za rast kulture, predvsem ljubiteljske, pa si je prizadeval tudi kot predsednik izvršnega odbora interesne skupnosti za kulturo, v občinskih odborih za kulturo in šport in kot delegat družbeno-političnega zbora Občine Krško.

Doma v Brestanici smo od njega želeli črpati predvsem bogato znanje o preteklosti kraja, a zdaj z obžalovanjem ugotavljamo, da nam je mnogo dal, da pa je še mnogo znanj ugasnilo z njegovo smrtjo. Tudi po njegovem velikem

in tudi politične vloge prepoznaven v širšem slovenskem prostoru. Nam krajanom je kot takšen zelo pomemben, saj je zaradi tega tudi sam kraj poznan tako na področju zgodovine, kulture in društvene dejavnosti. Naše promocije v raznih publikacijah se začenjajo z omenbo gradu in grad kot takšen je osrednja tema naše kulturno-turistične ponudbe kraja. Zato si močno želimo, da ta vloga gradu ostane središčna tudi v bodoče.²⁶

Predstavili so tudi svoje poglede na preteklost in zgodovino gradu ter njegovih prenov in vsebin, predvsem pa zapisali, kaj si želijo za prihodnost, kje so možnosti za sodelovanje in kateri programski poudarki so pomembni.²⁷

V času priprave projektne dokumentacije je Občina Krško pripravila nekaj usklajevalnih sestankov, na katerih je odgovorni projektant Aleš Hafner predstavil načrtovano prenovo, izpostavil ključne spremembe in možnosti rešitev. Eden izmed ključnih, pomembnih in odločilnih sestankov je bil sestanek, sklican v četrtek, 20. 9. 2007, ob 9. uri v sejni sobi D na Občini Krško. Vabljeni so bili vsi člani obeh projektnih skupin, prisotni pa še župan Franc Bogovič, direktorica občinske uprave Melita Čopar in vodja oddelka za družbene dejavnosti Jadranka Gabrič. Dnevni red pa je zajemal naslednje točke:

- »1. Poročilo o stanju projekta in aktivnostih v letu 2007.
2. Pregled poteka izvedbe projekta Investicijske in projektne dokumentacije za obnovo gradu Rajhenburg. Poroča Aleš Hafner, Gea Consult, d. o. o.
3. Potrditev Idejne zasnove.
4. Razno.«²⁸

Po pozdravu župana Franca Bogoviča je Alenka Černelič Krošelj, vodja projekta, poročala o izvedenih aktivnostih in bližajočem se zaključku priprave projektne dokumentacije.

Pogovor je tekkel o novem, spremenjenem zunanem izgledu gradu, predvsem o ponovni vzpostavitvi obrambnega jarka, ki bi pomenil novo vrednost, a hkrati tudi izgubo dela parkirnega prostora.²⁹ Dogovorjene so bile nadaljnje aktivnosti pri uskladitvi in razvoju vsebin, za kar so bili zadolženi Alenka Černelič Krošelj kot vodja projekta, Mirko Avsenak (Brestanica), Irena Fürst (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica) in Tomaž Teropšič (Posavski muzej Brežice).

Obe veji aktivnosti, tako priprava projektne do-

kumentacije kot priprava vsebin, sta potekali čim bolj aktivno in v pričakovanju razpisa, ki ga je napovedovalo Ministrstvo za kulturo RS. Delegacija Občine Krško je ob različnih temah in priložnostih³⁰ večkrat obiskala Ministrstvo za kulturo RS³¹ in izkazovala pripravljenost projekta za izvedbo.

Poseben del aktivnosti je bil namenjen promociji in predstavljanju prizadevanj. Projekt je bil širši javnosti predstavljen 21. aprila 2008 s kolokvijem *Grad Rajhenburg – nekdanj samostan trapistov, danes v pričakovanju preнове* v renesančni dvorani gradu Rajhenburg. Občina Krško je z organizacijo kolokvija in s prispevki različnih avtorjev želela »opozoriti na bogato dediščino trapistov predvsem na gospodarskem področju, hkrati pa javno predstaviti tudi prihodnost gradu, ki bo s celostno obnovo ne samo ostal vedutna točka, ampak postal središčna točka na področju kulturne dediščine v občini.«³²

Kolokvij se je odvijal natančno na dan, ko so trapisti leta 1881 prišli na Rajhenburg. Tako je bil prvi del kolokvija posvečen njihovi dediščini na gradu in v Brestanici, drugi del pa prihodnosti gradu in območja gradu, ki ima status spomenika državnega pomena. Po uvodnih pozdravih (Franc Bogovič, župan Občine Krško, Miran Pavlič, predsednik sveta Krajevne skupnosti Brestanica in mag. Monika Kokalj Kočevar, namestnica direktorja Muzeja novejšje zgodovine Slovenije) so življenje in pomen trapistov predstavili Irena Fürst, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica, Mirko Avsenak, Turistično društvo Brestanica, in Janez Turinek, nekdanji kaplan Župnije Brestanica.

Ob 12.00 je potekalo odprtje razstave *Trapisti, ujeti v objektiv Vladke Likar Kobal leta 1992*, po odmoru pa je Aleš Hafner predstavil projekt obnove, Jože Strgar idejni osnutek ureditve pobočja gradu in nekdanjega trapistovskega pokopališča, Ema Zagorc, Evrosad, d. o. o., pa delo in načrte družbe, ki opravlja svoje dejavnosti na pobočju.

Po različnih odlogih in razlogih zanje je Ministrstvo za kulturo 29. 4. 2010 objavilo *Javni razpis za sofinanciranje operacij preнове in obnove, celostne*

²⁶ Avsenak, Grad Rajhenburg.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Zapisnik sestanka projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg, 20. 9. 2007. Občina Krško, arhiv.

²⁹ Mirko Avsenak je na osnovi izkušenj opozarjal na potrebo po večjem številu parkirnih mest ob prireditvah in možnost izvedbe množičnih prireditev v predgradju ter zagovarjal, da ostane predgradje enako, kot je bilo.

³⁰ Občina Krško si je prizadevala in si še prizadeva tudi za obnovo drugih spomenikov, kot je grad Šrajbarski turn v Leskovcu pri Krškem, načrtovana je gradnja nove knjižnice v starem mestnem jedru, ob gradnji HE Krško je bilo odprto tudi še vedno nerešeno vprašanje t. i. Spodnjega gradu v Brestanici, ob ustanovitvi nove Občine Kostanjevica na Krki je postalo eno izmed pomembnih vprašanj delovanje Galerije Božidar Jakac ipd.

³¹ Na sestanku projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg 23. 1. 2007 je vodja oddelka Jadranka Gabrič poročala o sestanku na Ministrstvu za kulturo pred novim letom, kjer je bilo predlagano, da se v projekt vključi tudi oprema za namembnost projekta. Pripravljen je bil aneks k pogodbi in dogovorjena izvedba s strani Gea Consult, d. o. o. Razpis za prenovo je bil napovedan za prvo polovico leta 2007. Zapisnik sestanka projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg, 23. 1. 2007. Občina Krško, arhiv.

³² Gradivo za medije. Pripravila Alenka Černelič Krošelj, april 2008. Občina Krško, arhiv.

revitalizacije in modernizacije kulturnih spomenikov v lasti občin iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete 3. »Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov« in prednostne usmeritve 3.2 »Mreženje kulturnih potencialov« (oznaka JR-ESRR-KS 2010).

Pripravo prijave je skupaj s sodelavci vodila Alenka Črnelič Krošelj, vodja projektne skupine. Obsežna razpisna dokumentacija je zahtevala z zakonom predpisano projektno dokumentacijo (Predinvesticijska zasnova in Investicijski program s sklepi občinskega sveta, Gradbeno dovoljenje, Odlok o proračunu Občine Krško), ob tem pa še številne druge podatke in dokumente. Tako je Občina Krško ob razpisu vzpostavila že prej načrtovane povezave z različnimi zasebnimi partnerji,³³ ki so bili s svojimi dejavnostmi pripravljene sodelovati v programih prenovljenega gradu. T. i. gospodarske vsebine – nemuzejski del – so izhajale iz gospodarske dediščine gradu – čokoladnica, izdelovanje embalaže, vinska klet, gostinski lokal, grad kot del turistične destinacije, srednjeveška tiskarna, izdelovanje historičnih kostumov.³⁴

Med osrednjimi dokumenti prijave je bila tudi ureditev upravljanja, kar je Občina že konec leta 2009 zagotovila z ustanovitvijo enote Grad Rajhenburg pri javnem zavodu Kulturni dom Krško, ki je hkrati prevzemal tudi novoustanovljeno enoto Mestni muzej Krško³⁵ in prevzel v upravljanje Galerijo Krško.³⁶ Drugi del pa je vključeval ureditev odnosa med lastnikom gradu in dolgoletnim upravljavcem oziroma edinim nosilcem muzejske dejavnosti do prenove. Sklenjena je bila *Pogodba o poslovanem sodelovanju v zvezi s celostno obnovo gradu Rajhenburg*, ki sta jo Občina Krško in Muzej novejšje zgodovine Slovenije sklenila dne 3. 6. 2010.³⁷

Del te pogodbe in pomemben del prijave dokumentacije je bil tudi usklajen *Program dela za obdobje od 2011 do 2016*, ki je nastal v sodelovanju Občine Krško in Muzeja novejšje zgodovine Slovenije.

Poleg projekta obnove je bil tako pomemben del izpolnjevanja razpisnih pogojev namenjen ustrezni organizaciji, vzpostavljenemu programu in zagotavljanju novih delovnih mest, kar je izkazano tudi v

kazalnikih, ki jih je napovedala prijaviteljica Občina Krško.

Naziv kazalnika	Začetna vrednost (leto in vrednost)	Ciljna vrednost (leto in vrednost)
Število obnovljenih in revitaliziranih objektov kulturne dediščine in javne kulturne infrastrukture	2010/0	2014/1
Povečanje števila obiskovalcev	2009/5000	2014/7500
Povečano število kulturnih in drugih dogodkov	2010/8	2014/30
Nova delovna mesta	2010/2 ½	2014/6 ½

Prijava je bila oddana v roku, in sicer 7. junija 2010. Po pozivu je bila 28. junija 2010 dopolnjena. Občina Krško je 22. 7. 2010 prejela Sklep o financiranju projekta³⁸ in intenzivno pričela pripravljati projektno dokumentacijo za izbor izvajalca. Vodenje projekta je prevzel Andrej Sluga, vodja oddelka za družbene dejavnosti in skrbnica Martina Jerele, zaposlena za področje investicij na oddelku za družbene dejavnosti Občine Krško. Javno naročilo je bilo objavljeno 18. 11. 2010 z naslovom *Razpisna dokumentacija za oddajo javnega naročila gradbenih, obrtniških, instalacijskih in konservatorsko restavratorskih del po odprtem postopku*.³⁹

Zahtevni postopki so tekli skladno s pričakovanji, saj je bilo treba odgovoriti na številna vprašanja, opravljeno je bilo več ogledov gradu za zainteresirane izvajalce. Ob tem pa je bilo treba dokončno izprazniti tudi grad in pripraviti vse potrebnosti za pričetek prenove. Na gradu je imel svoje prostore tudi Rdeči križ Krško, premično opremo sta hranila Turistično društvo Brestanica in Kulturno društvo Svoboda Brestanica, nekaj prostorov je uporabljal Brestaničan Stane Fabjančič, Občina Krško pa je poskrbela za izpraznitev in skladiščenje vin iz Galerije vin.⁴⁰ Najbolj obsežno delo preselitve je imel Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica, ki je moral izprazniti tako razstavne prostore kot prostore, kjer so bili shranjeni raznovrstni predmeti. MNZS je v dogovoru z Občino Krško in Kulturnim domom Krško, enoto Mestni muzej Krško, nekaj gradiva shranil na podstrešju Mestnega muzeja Krško, večino pa odpeljal na druge lokacije. Istočasno je bila sklenjen sporazum o

³³ Občina Krško je skladno z Zakonom o javno-zasebnem partnerstvu (Ur. l. RS št. 127/06) leta 2008 in 2009 objavila poziv promotorjem k podaji vlog o zainteresiranosti za izvedbo javno-zasebnega partnerstva za celostno prenovo Gradu Rajhenburg, vendar na ta poziv ni bilo odziva. Občina Krško, arhiv.

³⁴ V tem trenutku so različna sodelovanja še v teku oziroma v uresničitvah, tako da je nemogoče zapisati natančnejše podatke.

³⁵ Mestni muzej Krško je pričel delovati 30. 3. 2010 v obnovljenem Valvasorjevem kompleksu v Krškem. Več o nastanku in delu: www.mestnimuzejkrsko.si.

³⁶ Galerija Krško deluje od leta 1966 v odposvečeni cerkvi sv. Duha v Krškem. Več o galeriji: www.galerijakrsko.si.

³⁷ Občina Krško, arhiv.

³⁸ Sklep je datiran 16. 7. 2010. Občina Krško je prejela 98 točk od predvidenih 100. Občina Krško, arhiv.

³⁹ Dokumentacija je na voljo na Občini Krško, arhiv.

⁴⁰ Oprema Galerije vin je ostala v prostoru in bila med prenovo ustrezno zaščitena.

»gostovanju« dveh delavk MNZS, Enota Brestanica. Sporazum v zvezi z uporabo prostorov in sodelovanja zaposlenih v času celostne obnove gradu Rajhenburg je zajemal obdobje od 1. 10. 2010 do končanja prenove in vzpostavitve pogojev za preselitev delavk in razstav nazaj na grad.

Občina Krško je kot lastnica gradu Rajhenburg in Valvasorjevega kompleksa, v katerem se nahajajo prostori Mestnega muzeja Krško, dislocirani enoti Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, Brestanica, zagotovila brezplačno uporabo prostora v Mestnem muzeju Krško, sicer v upravljanju Kulturnega doma Krško, za delo zaposlenih, za prenos – postavitev dveh razstav (o trapistih in o izgnancih) in za del devoja.⁴¹

Sodelovanje obeh institucij je bilo v obojestransko korist. V času prenove sta bili v Mestnem muzeju Krško predstavljeni dve občasni razstavi: *Trapisti iz Rajhenburga*, ki je bila odprta od 21. aprila 2011 in je bila v Krškem na ogled do marca 2013, in razstava *Kdor ne bo ponemčen, bo izgnan*, odprta od 20. oktobra 2011.⁴²

Po izvedenih vseh postopkih in zagotovljenih pogojih za pričetek obnove je konzorcij štirih izvajalcev Kostak, d. d., Givo, d. d., Sl-inženiring, d. o. o., in Amoret, d. o. o., na začetku aprila 2011 pričel z delom. Zahteven projekt in kratek izvedbeni rok sta zahtevala predano delo vseh vključenih. Poleg samih izvajalcev je bila skorajda vsak dan na gradbišču prisotna tudi odgovorna konservatorka Alenka Železnik, rednih tedenskih koordinacij ob četrtkih, ki jih je vodil nadzornik Jože Misson, Gea Consult, d. o. o., pa se je udeleževalo 10 in več⁴³ vključenih izvajalcev in članov projektne skupine.⁴⁴

V času prenove je Občina Krško skupaj z restavratorki – Amoret, d. o. o., poskrbela tudi za vizualno dokumentacijo, sprotno video dokumentiranje najpomembnejših delov prenove, kar je opravljal snemalec Sven Mavsar iz Zavoda Neviodunum, ki je izvedel tudi montažo filma. Dokumentarni film *Stoletja na savskem pomolu* so ob zaključku zasnovali Alenka Černelič Krošelj, Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, Alenka Železnik, ZVKDS, OE Ljubljana, Jože Drešar, Amoret, d. o. o., prvič pa je bil prikazan ob odprtju 1. 12. 2012 in je sestavni del vseh predstavitev in ogledov gradu.

Stanje pred prenovo, prenovo in nov izgled prikazuje tudi aplikacija na dotikalnih ekranih, ki sta jo po zasnovi Alenke Černelič Krošelj in Nine Sotelšek pripravila Andrej Stopar in Iztok Molan (Dotline, d. o. o., Krško). Dotikalni ekрани so ob odprtju privabili številne uporabnike in so bili del opreme, ki je bila nabavljena v sklopu projekta.

Jeseni 2011 je Ministrstvo za kulturo odobrilo tudi izvedbo javnega naročila *Dobava opreme za grad Rajhenburg*.⁴⁵ Pripravo razpisne dokumentacije – popisi in načrti opreme – je vodila Alenka Černelič Krošelj, izbrana pa je bila oblikovalka Polona Zupančič. Načrtovano opremo sta pregledala tudi Aleš Hafner, odgovorni projektant, in Alenka Železnik, odgovorna konservatorka. Načrtovanje je bilo zahtevno, saj je bilo treba nekatere prostore sooblikovati z opremo, čeprav se še ni videlo, kakšen bo njihov končni izgled (npr. muzejska trgovina, kavarna idr.). Javno naročilo je bilo razdeljeno v pet vsebinskih sklopov: A: Oprema za storitvene dejavnosti,⁴⁶ B: IKT-oprema,⁴⁷ C: Muzejska oprema,⁴⁸ D: Oprema za upravne prostore,⁴⁹ E: Tehnološka oprema kuhinje in kavarne.⁵⁰

V splošnih pogojih je bilo zapisano: »Grad Rajhenburg je izjemen spomenik, najstarejši pisno omenjeni grad na Slovenskem.

Stavbna zgodovina gradu je pestra in prepletena z zgodbami, ki so se odvijale na gradu in širše ter so jih sooblikovali raznovrstni lastniki in sooblikovalci življenja gradu.

Oprema gradu sledi uporabi gradu in je sestavni del funkcioniranja gradu.

Oprema mora biti kakovostna, skladna z arhitekturnimi značilnostmi in vsebinsko zasnovo ter vlogo gradu.

Oprema je nujna za ustrezno funkcioniranje gradu kot kulturnega, turističnega in celovitega središča lokalnega, regionalnega in državnega območja.⁵¹

Konec junija je komisija sprejela 3354 kosov opreme, ki je vključevala opremo za prireditve v atriju in v nadstropju, opremo za recepcijo in muzejsko trgovino, kavarno in restavracijo, drobni in-

⁴¹ Sporazum v zvezi z uporabo prostorov in sodelovanja zaposlenih v času celostne prenove gradu. Občina Krško, arhiv.

⁴² Razstava o trapistih je že vrnjena na grad oziroma so predmeti manjše razstave v Mestnem muzeju Krško vključeni v novo stalno razstavo na gradu, razstava o izgonu na začetku druge svetovne vojne pa je še vedno na ogled v Krškem, predvidoma do jeseni 2014.

⁴³ Povprečno je bilo na listi prisotnosti podpisanih 15 udeležencev.

⁴⁴ Zapisniki so del projektne dokumentacije. Občina Krško, arhiv.

⁴⁵ Objavljenih je bilo več javnih naročil: »Dobava opreme za Grad Rajhenburg« po odprtem postopku; 22. 12. 2011, »Dobava opreme za Grad Rajhenburg - Sklop A« po postopku s pogajanjem po predhodni objavi; 22. 3. 2012, »Dobava opreme za Grad Rajhenburg« po postopku z zbiranjem ponudb po predhodni objavi (za Sklop C); 30. 4. 2012, »Dobava opreme za Grad Rajhenburg – montaža predelne stene« po postopku s pogajanjem brez predhodne, vabilo 6. 6. 2012. Postopke sta vodila Andrej Sluga, vodja oddelka za družbene dejavnosti, in Feđa Marković, pravnik oddelka za družbene dejavnosti Občine Krško. Občina Krško, arhiv.

⁴⁶ Izbrana je bila Lesnina MG Oprema podjetje za inženiring, d. d., Ljubljana.

⁴⁷ Izbrano je bilo podjetje Dat Con, d. o. o., Polzela.

⁴⁸ Izbrano je bilo Mizarstvo Miklič Bojan, s. p., Mirna.

⁴⁹ Izbrano je bilo podjetje AG Vebo, d. o. o., Ljubljana.

⁵⁰ Izbran je bil izvajalec Gorenje GTI, d. o. o., Velenje.

⁵¹ Javno naročilo, Občina Krško, arhiv.

ventar (npr. kozarci z znakom gradu), različno IKT-opremo, katere najpomembnejši del je sistem za samovodenje in vodenje, osnovno muzejsko opremo (počivalnike in vitrine), preprosto pisarniško opremo za štiri pisarne (dve za zaposlene MNZS, Enota Brestanica, pisarna za tehnika in za strokovno osebje KDK, enota Grad Rajhenburg) in tehnološka oprema za kuhinjo, kavarno in čokoladnico.

Ob zaključku vseh aktivnosti projekta je bila ugotovljena končna vrednost obnove gradu Rajhenburg, ki je znašala 5.023.328,45 evrov. 2.978.625,60 evrov sta zagotovila Evropska unija (85%) in državni proračun (15%), 2.044.702,85 evrov pa Občina Krško.

Tako je na vseh publikacijah, na označevalnih tablah, v poročilih in gradivih ter ob koncu dokumentarnega filma zapisano: »Operacijo je delno financirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj regij; prednostna usmeritev »3 Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov«; prednostna usmeritev: 3.2. Mreženje kulturnih potencialov«.

Vsebine gradu Rajhenburg, izhodišča, zasnova in izvajanje

Poleg gradbene obnove gradu so v vseh delih projekta vzporedno potekale tudi aktivnosti za vsebinsko prenovo muzejskega dela gradu, pripravo novih zbirk ter vzpostavitev vseh potrebnih in načrtovanih storitvenih dejavnosti, ki bodo omogočene z obnovo gradu. Poleg temeljev, ki so bili izoblikovani znotraj v prejšnjih razdelkih omenjenih projektnih skupin, je bila dogovorjena programska zasnova podrobneje predstavljena v dokumentu *Program dela za obdobje od 2011 do 2016*, ki je bil del prijavnih dokumentacij na javni razpis z oznako JR EŠRR – KS 2010–2012. Program je bil pripravljen v sodelovanju strokovnih sodelavcev Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, Občine Krško in predstavnikov lokalne skupnosti. V predhodnih usklajevanjih in pripravah programa so bili v posameznih delih vključeni tudi Posavski muzej Brežice kot nosilec javne službe na področju premične kulturne dediščine, ZVKDS, OE Ljubljana, kot odgovorni nosilec konservatorskih nalog pri prenovi, Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945 in posamezni potencialni nosilci storitvenih dejavnosti po obnovi na gradu.

Vsebina je bila usklajena z načrtovano gradbeno prenovo, Investicijskim programom in projektno dokumentacijo, kjer so osrednji del predstavljale konservatorske smernice, usklajena je tudi s preoblikovanimi prostori, ki so del predvidenih in novih odkritij v teku gradbene prenove. Vse novosti so upoštewane, prav tako je le-tem prilagojena tudi vsebina.⁵²

⁵² Večina sprememb, ki so bile posledica novih odkritij ozi-

Mestni muzej Krško je pod vodstvom Alenke Černelič Krošelj in s pomočjo projektne skupine, ki so jo sestavljale članice Irena Fürst, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica, Vlasta Dejak, Oži Lorber in dr. Ivanka Počkar, Posavski muzej Brežice, in Polona Zupančič, Mi ka do, Ljubljana, pripravil strateški dokument *Študija za postavitev muzejskih zbirk v obnovljenem gradu Rajhenburg*.⁵³ V njem so zbrani vsi usklajeni programi in natančno navedeni po posameznih prostorih. Študija je osnova za druge dokumente, ki so del različnih prijav na razpise⁵⁴, in je usklajen dokument, ki mu sledi tudi nadaljnje delo vseh vključenih.

Študija, ki je pripravljena tudi skladno z metodologijo investicijskih projektov, obsega predvideno nadgradnjo obstoječih programov in površin gradu s programom prireditve, delavnic, programom reprezentančnih večnamenskih prostorov (za seminarje, delavnice ...) in posodobitev vseh obstoječih razstav ter dopolnitev z novimi. Ob tovrstni izrabi je smotrno funkcioniranje objekta preko celega leta, kar omogoča ureditev večnamenske dvorane in razstavnega prostora za občasne razstave v drugem nadstropju. V pritličju je predvidena intenzivnejša izraba prostora z javnim tržnim programom, v nadstropju program reprezentance, prezentacije zgodovine gradu in razstava izgnancev, v drugem nadstropju se nahaja večnamenska dvorana in razstava trapistov. Potrebni prostori za strokovne delavce in arhive so urejeni na podstrešju⁵⁵ in nad vhodom v grad.

Študija je bila pripravljena v sodelovanju vseh dogovorjenih in potencialnih nosilcev vsebin na gradu Rajhenburg in je osnova za pripravo *Doku-*

roma drugačnih od predvidenih, ni vplivala na programsko zasnovo. Zaradi odločitve, da se rekonstruira romanski strop v pritličju, je bila spremenjena namembnost t. i. romanske sobe, kjer je bil predviden prostor za delavnice in razstavišče. Prostor je namenjen muzejski prezentaciji arhitekture in občutenju prostora.

⁵³ Černelič Krošelj, Študija.

⁵⁴ Občina Krško je projekt ureditve najbližje okolice in dela muzejske zbirke prijavila na *Javni razpis za ukrep 323 – obranjanje in izboljševanje dediščine podeželja*, in sicer februarja 2011. Prijava ni bila uspešna. Kot vodilni partner je Kulturni dom Krško skupaj s še tremi partnerji iz Slovenije in štirimi partnerji s Hrvaške na razpis v sklopu Operativnega programa Slovenije Hrvaška IPA 2007–2013 (oznaka razpisa 4300-303/2011) prijavil projekt z naslovom *Kulturne, tradicijske in dediščinske vezi med Posavjem in Zagrebško županijo / Kulturne, tradicijske i baštinske veze između Posavja i Zagrebačke županije*, akronim: *Stoletja sobivanja / Stoljeća suživota*. Rezultati prijave, ki je bila poslana 16. 4. 2012, še vedno niso znani. Dokumentacija je na voljo na Občini Krško in v Kulturnem domu Krško, enota Mestni muzej Krško.

⁵⁵ Dve pisarni na podstrešju sta namenjeni zaposlenim v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica, en depo prav tako tej ustanovi, drugi depo pa upravljavcu, ki ima urejeno pisarno nad vhodom – medetaža ob stranskem stopnišču.

menta identifikacije investicijskega projekta (DIIP) za vzpostavitev vsebin na gradu Rajhenburg.⁵⁶

V študijo so vključene vse načrtovane vsebine, prav tako je vključena upravljavska in kadrovska zasnova ter predvidena potrebna finančna sredstva za izvedbo postavitve muzejskih zbirk, vzpostavitve ostalih dejavnosti in delovanje gradu.

Vsebinska zasnova, opredeljena v študiji, temelji na vsebinski razdelitvi gradu na štiri sklope:

1. **Prenova, dopolnitev in nadgradnja muzejskih zbirk Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica**, prostorsko v enakem obsegu kot pred obnovo, kar pomeni okrog 1.000 kvadratnih metrov površine. V ta sklop so vključene zbirke Izgnanci, Trapisti in novejšja zgodovina, povezana z gradom – zapori in vsebine po drugi svetovni vojni.

2. **Nova lokalna zbirka z delovnim naslovom Brestanica skozi čas**, ki jo pripravlja Kulturni dom Krško z enotama Mestni muzej Krško in Grad Rajhenburg, v sodelovanju s Posavskim muzejem Brežice, drugimi muzeji in lokalno skupnostjo. V ta sklop sodijo tudi **občasne razstave**, ki jih bo pripravljala Kulturni dom Krško z enotama Grad Rajhenburg in Mestni muzej Krško ali pa bodo predstavljene razstave drugih slovenskih in tujih muzejev.

3. **Storitvene dejavnosti**, ki vključujejo muzejsko trgovino, restavracijo, kavarno, čokoladnico in galerijo vin ter prireditvene dejavnosti v različnih prostorih gradu. Dejavnosti bodo opravljali različni najemniki oziroma upravljavec gradu.

4. **Celovito upravljanje gradu**. Občina Krško je z Odlokom o ustanovitvi javnega zavoda Kulturni dom Krško⁵⁷ ustanovila enoto grad Rajhenburg, ki je pričela z delovanjem, ko so bili zagotovljeni pogoji oziroma ob koncu gradbene prenove gradu (od 1. 7. 2012). Celovito upravljanje je skladno z zakonodajo⁵⁸ določeno tudi z upravljavskim načrtom, ki je v pripravi oziroma je samostojen projekt.⁵⁹

Oblikovani so bili tudi kratkoročni in strateški cilji ter bili dodani ciljem uspešne gradbene obnove, ki je sledila usklajenosti varovanja, ohranjanja in prezentiranja arhitekture s potrebami zagotovitve sodobnega delovanja in uporabe.

Kratkoročni cilji so uspešna gradbena prenova gradu, uspešna vsebinska zasnova in izpeljane aktivnosti za delovanje gradu takoj po obnovi. Vse to pa je temelj za uresničitev strateških ciljev, ki so dolgoročni in širše zasnovani.

Strateški cilji so dolgoročni cilji, ki so oblikovani v osmih točkah:

1. Grad Rajhenburg: uveljavljeno slovensko in evropsko središče sožitja kulture, dediščine in tu-

rizma, kjer ponudba temelji na kakovosti, kjer turistična ponudba temelji na zgodbah gradu in drugih aktivnostih ter kakovostni dopolnilni ponudbi, povezani z bogato kulturno dediščino, kulturno krajino in ohranjenim naravnim okoljem.

2. Grad Rajhenburg: uspešna in za široko občinstvo privlačna točka ogleda, ki je hkrati izhodišče za obisk občine Krško in Posavja ter ostalih turistično zanimivih lokacij v širši regiji ter kot taka povezovalni element in generator razvoja območja s posebnim ozirom tudi na čezmejno območje.
3. Grad Rajhenburg: primer uspešne prenove je vir novih raziskav in dognanj o razvoju arhitekture v srednji Evropi in privablja raznovrstne strokovnjake ter je zaradi svojih vrednot vključen v različne mednarodne projekte. Trajna skrb za promocijo arhitekture gradu.
4. Trajen (konstanten) pregled kulturnih vrednot, ki jih je posebej treba ohranjati in razvijati (npr. sejmarstvo, rokodelstvo in razvoj gospodarstva), razvoj in izvedba novih raziskav, ki izhajajo iz življenja gradu in območja v različnih zgodovinskih obdobjih. Vzpostavljanje različnih partnerstev in sodelovanj v Evropi in širše.
5. Trajen razvoj sodobnih in aktualnih muzejskih razstav, ki so temelj vsebine gradu. Konstantno preučevanje, evidentiranje, raziskovanje, predstavljanje, varovanje in ohranjanje raznovrstne dediščine s poudarkom na sinergiji z vsemi dejavnostmi gradu.
6. Ozaveščenost in seznanjenost domače in tuje javnosti z varovano vrednoto in dejavnostjo javnih zavodov, ki so nosilci osrednjih programov ter dejavnostjo izvajalcev storitev.
7. Grad Rajhenburg: trajen razvojni projekt, ki s svojimi zgodbami konstantno nudi možnosti za razvoj novih projektov, v katere je vključen tudi gospodarski razvoj, možnosti vzpostavljanja novih delovnih mest s ciljem nenehnega izboljševanja kakovosti življenja.
8. Vzpostavitev ustreznega upravljanja in učinkovito upravljanje, s katerim je treba zagotoviti vzdržno poslovanje vseh vključenih v grad Rajhenburg.⁶⁰

Oblikovanje zbirk je del nalog obeh izvajalcev muzejskih vsebin. Za del, ki ga pripravlja in vsebinsko upravlja Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica, je zadolžen MNZS. Kulturni dom Krško, Enota Mestni muzej Krško, je v skladu z javnim naročilom v sodelovanju z oblikovalko Polono Zupancič, Mi ka do, Ljubljana, pripravil oblikovalsko zasnovo za vse prostore, ki jih bo vse-

⁵⁶ Kot že navedeno, so bile pripravljene prijave, katerih sestavni del je tudi pripravljen DIIP.

⁵⁷ Ur. l. RS, št. 109/09.

⁵⁸ Zakon o varstvu kulturne dediščine – ZVKD-1 (Ur. l. RS št. 16/08, 123/08, 8/11 in 30/11).

⁵⁹ Černelič Krošelj, Študija, str. 10.

⁶⁰ Černelič Krošelj, Študija, str. 11–12.

Znak Gradu Rajhenburg. Oblikovala Polona Zupančič.

binsko upravljal Kulturni dom Krško, Enota Grad Rajhenburg. Prav tako je Polona Zupančič oblikovala nov logotip Gradu Rajhenburg.

Odprtje gradu in vzpostavitev raznovrstnih dejavnosti

Po končani gradbeni prenovi junija 2012 je bilo treba pripraviti tudi slovesno odprtje, razpisati za poselitve za nova delovna mesta (tehnik – vzdrževalec, čistilka, muzejski vodič) in spoznati objekt ter zagotoviti prve vsebine.

Ob tem je bilo treba odpraviti še nekaj napak oziroma nedoslednosti in vzpostaviti pogoje, da grad takoj po slovesnem odprtju tudi v polnosti deluje.

Alenka Černelič Krošelj je kot vodja projekta skupaj z oblikovalko Polono Zupančič pripravila projekt označevanja gradu, določeno je bilo poimenovanje posameznih prostorov v slovenskem in angleškem jeziku, skupaj z Alenko Železnik in Nino Sotelšek pripravila zloženko gradu in osnovne podatke za vodenje ter predstavljanje tako obnove kot zgodovine in pomena gradu. Skupaj s Kulturnim društvom Svoboda Brestanica in Turističnim društvom Brestanica ter Občino Krško je bil pripravljen scenarij odprtja, kmalu pa določen tudi datum, in sicer sobota, 1. december 2012, ob 15. uri. Občina Krško je pripravila vabila in zagotovila slavnostnega govornika, takratnega ministra za izobraževanje, kulturo, znanost in šport dr. Žigo Turka.

Odprtje gradu je bilo napovedano s tiskovno konferenco, objavami v medijih,⁶¹ predvsem pa je bilo težko pričakovano. Poseben del projekta je bil v tesnem sodelovanju Občine Krško in Kulturnega doma Krško namenjen oddaji restavracije in kavarne ter galerije vin. Gospodarska situacija in dvomi o možnostih dobrega delovanja vseh treh delov so botrovali dejstvu, da je bil razpis za najemnika restav-

racije in kavarne trikrat ponovljen,⁶² za Galerijo vin pa neuspešen. Kljub izkazanemu interesu⁶³ je bil uspešen šele tretji poskus, katerega rezultat je bila vzpostavitev sodelovanja z Andrejem Fricem, ki je uspel pripraviti vse potrebno do odprtja in na njem tudi že aktivno sodeloval s svojo kulinarčno ponudbo.

Ob odprtju je pričela delovati tudi muzejska trgovina, na sedmih dotikalnih ekranih so bile na ogled pripravljene fotografije gradu pred in med prenovi, v romanski dvorani se je vrtel dokumentarni film, v renesančnem delu je mag. Irena Ina Čebular predstavljala štiri člane družine Rajhenburških z rekonstruiranim oblačilnim videzom, v zaporih je bila postavljena kiparska instalacija Polone Demšar z naslovom 16423, v last gradu Rajhenburg pa je bila pridobljena zbirka starih razglednic Brestanice od konca 19. stoletja do 1945.

V vsakem prostoru so v vitrinah izbrani predmeti napovedovali vsebine, ki so načrtovane za prihodnost.⁶⁴ Poseben del je bil pripravljen v sodelovanju z Narodnim muzejem Slovenije, ki je posodil nekaj grajskega pohištva in napovedal daljše sodelovanje, ki ga strokovno vodi dr. Maja Lozar Štamcar.⁶⁵

Mrzla, a lepa sobota je na obnovljeni grad privabila več kot 1000 obiskovalcev, ki so prejeli tudi prve vstopnice in si ogledali grad kot prvi uradni obiskovalci. Prvi so po prejemu ključa od grajskega gospoda in grajske gospe vstopili župan občine Krško mag. Miran Stanko in dva ministra, dr. Žiga Turk⁶⁶ in Franc Bogovič.⁶⁷ Uvodni scenarij in besedilo je pripravila Margareta Marjetič, Kulturno društvo Svoboda Brestanica, vezno besedilo in načrt vodenja pa Alenka Černelič Krošelj, ki je odprtje tudi moderirala. Govorniki so bili mag. Miran Stanko, župan Občine Krško, Katja Ceglar, direktorica Kulturnega doma Krško, in dr. Žiga Turk, minister za izobraževanje, kulturo, znanost in šport. Na vseh izbranih pomembnih točkah so bili na

⁶² Dokumentacija je na voljo na Občini Krško. Skrbnik objav in postopka je bil Feđa Markovič, pravnik oddelka za družbene dejavnosti.

⁶³ Alenka Černelič Krošelj je bila zadolžena za izvedbo ogledov za potencialne najemnike, ki jih je bilo skupaj 8.

⁶⁴ V delu, kjer je od 19. aprila postavljena stalna razstava *Trapisti v Rajhenburgu*, so člani Moškega pevskega zbora Svoboda Brestanica kostumirani v meniška oblačila predstavljali grad v času trapistov, v sobi, kjer bo leta 2014 postavljena razstava o izgonu Slovencev na začetku druge svetovne vojne, so člani istega zbora prepevali pesem o izgnanstvu, renesančne poslikave je predstavljala članica TD Brestanica v kostumu, oblikovanem po eni izmed upodobljenih kreposti idr.

⁶⁵ Konec leta 2013 je bila razstava *Grajsko pohištvo 18. in 19. stoletja iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije* dopolnjena in razširjena na dva prostora. Več na www.gradrajhenburg.si.

⁶⁶ Minister za izobraževanje, kulturo, znanost in šport v obdobju od februarja 2012 do marca 2013.

⁶⁷ Minister za kmetijstvo in okolje v obdobju od februarja 2012 do marca 2013.

⁶¹ Hemeroteko hrani KDK GR.

Župan občine Krško prevzema ključ gradu. Foto: Nina Sotelsek, 1. 12. 2012, KDK GR.

Moški pevski zbor Kulturnega društva Svoboda Brestanica med nastopom na odprtju gradu. Foto: Nina Sotelsek, 1. 12. 2012, KDK GR.

voljo vodiči – usmerjevalci, ki so dajali navodila za gibanje. V posameznih prostorih so obiskovalce pričakali vodiči – »srednjeveški prebivalci gradu«. Ogled gradu je trajal do 17. ure, ko so bili obiskovalci vabljeni na zaključni del programa, nastop KUD Klata vitez s programom Ognjena Karantanija – nastop požiralcev in bruhalcev ognja. V kletnih prostorih in na dvorišču je bila na voljo pogostitev, ki so jo pripravili Andrej Fric, brestaniški in sremiški vinarji, prvič je bila na voljo tudi čokolada – prvi poskus rekonstrukcije odlične trapistovske čokolade v produkciji Hiše trt, vina in čokolade, Kunej Aleš, s. p.

Slovesno odprtje se je zavleklo v pozen večer, grad pa je skladno s sprejetim odpiralnim časom in

cenikom⁶⁸ pričel delovati takoj naslednji dan.

Leto 2012 je bilo zaključeno z raznovrstnimi obiskovalci, 15. decembra ob 10. uri je bilo organizirano javno vodstvo s konservatoriko Alenko Zelenik, izvajale so se različne zasnovane programske aktivnosti.

Že 6. februarja 2013 je bila odprta slikarska razstava Jožeta Ciuhe v renesančni dvorani, 4. aprila je na grad prišla gostujoča razstava *Herman Lisjak na gradu Rajhenburg* iz Otroškega muzeja Hermanov brlog, ki deluje v sklopu Muzeja novejšje zgodovine Celje, 19. aprila je bila slovesno odprta razstava *Trapisti v Rajhenburgu*, junija pa sta bili postavljeni razstavi ročnih del članic Društev upoko-

⁶⁸ Na voljo na www.gradrajhenburg.si.

*Razstava mag. Irene Ine Čebular – oblačilni videx Rajhenburških.
Foto: Nina Sotelsek, julij 2013, KDK GR.*

Pogled na grad. Foto: Nina Sotelsek, julij 2013, KDK GR.

jencev Posavja in razstava ob 70. obletnici delovanja Termoelektrarne Brestanica. Uspešno je bila izvedena poletna muzejska noč, vseslovenska muzejska akcija 16. junija, grad Rajhenburg pa je bil izbran tudi za prizorišče osrednje slovesnosti praznovanja 100. obletnice spomeniške službe na Slovenskem⁶⁹

⁶⁹ Dnevi evropske kulturne dediščine je evropska akcija, ki v zadnjem tednu septembra združi Evropo v gibanje, posvečeno raznovrstni dediščini. Letošnje leto je na Slovenskem še posebej pomembno in praznično, saj ob DEKD obeležujemo tudi 100 let profesionalne skrbi za dediščino, saj je bil leta 1913, še v času avstro-ogrske monarhije, umetnostni zgodovinar France Stele imenovan za prvega deželnega konservatorja Spomeniškega urada za Kranjsko. To dejanje je pomenilo odločilen premik pri postopnem razvoju varovanja dediščine in temelj, da stoletje kasneje na tem področju deluje več sto visoko usposobljenih strokovnjakov,

ki pod okriljem Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije bdijo nad več kot 30.000 enotami nepremične kulturne dediščine, med katerimi je več kot 8.200 kulturnih spomenikov. Po uspešni in odmevni celostni prenovi gradu Rajhenburg, ki je primer odličnega sodelovanja med stroko in investitorjem ter državo pod okriljem evropskih finančnih spodbud, je bil ravno grad izbran za prizorišče letošnje osrednje državne slovesnosti ob 100. obletnici ZVKDS in ob odprtju letošnjih DEKD. Tako je bil v soboto, 28. septembra 2013, pester grajski dan, ki se je pričel že ob 9-ih z rokodelsko tržnico, ob 10-ih z aktivnostmi za otroke in družino, odvijal cel dan s ponudbo regionalne kulinarike, z vodenimi ogledi gradu, drugimi programi in se zaključil ob 17-ih z osrednjo državno slovesnostjo. Tako kot vsako leto so številne prireditve potekale že v tednu prej in v tednu po tem, torej od 21. septembra do 5. oktobra. Pri izvedbi programa so se združile vse posavske občine, ki so pripravile samostojne programe v času DEKD in prispevale program tudi na osrednji dan. (Gradivo projekta, KDK GR, arhiv)

Od leve: Mateja Kavčič, Jože Drešar in Alenka Železnik, mentorji konservatorsko-restavratorskih delavnic 2012 in 2013.

Foto: Breda Špacapan, april 2012, KDK GR.

in Dnevov evropske kulturne dediščine 28. 9. 2013. Kot stalna programska dejavnost je oblikovan cikel Poletje na gradu, različne delavnice, javna vodstva in drugi programi, ki jih pripravlja Kulturni dom Krško s svojimi enotami, zunanji izvajalci in najemniki prostorov. Prostor je namenjen tudi različnim tržnim dejavnostim, kjer poleg najemov in prireditvev potekajo tudi poročni obredi. Promocija te dejavnosti se je okrepila konec leta 2013 s pripravo in izvedbo promocijskega spota o grajskih porokah – *Poroka na gradu Rajhenburg*.⁷⁰

Konservatorsko-restavratorske delavnice 2012 in 2013

Konservatorsko-restavratorske delavnice so programski sklop, ki je rezultat projekta *Celostna prenova gradu Rajhenburg* in se je razvil znotraj projekta kot eden od stranskih, a pomembnih in trajnih rezultatov.

Številna nova odkritja in njihov pomen ter možnosti predstavljanja in posredovanja znanj tudi drugim so spodbudila k oblikovanju konservatorsko-restavratorskih delavnic, ki so potekale na gradu Rajhenburg in v Mestnem muzeju Krško.

Prve delavnice med 16. in 20. aprilom 2012 so bile izvedene v času gradbene prenove gradu Rajhenburg, kar je predstavljalo še poseben čar in izziv, udeležilo pa se jih je 66 udeležencev iz vse Slovenije.⁷¹ Delavnice leta 2013, ki so potekale od

13. do 17. maja 2013, pa so udeležencem omogočile vpogled v življenje obnovljenih objektov, v gospodarjenje z njimi in seznanitev s sodobnimi načini skrbi zanje.⁷²

Poseben del, povezan s praznovanjem 100. obletnice profesionalne skrbi za nepremično dediščino na Slovenskem, je potekal 27. in 28. septembra 2013. Skupaj se je delavnic v letu 2013 udeležilo 47 oseb.

Delavnice so bile brezplačne in namenjene raznovrstnim ciljnim skupinam, tistim, ki so želeli spoznati strokovna ravnanja z dediščino, tistim, ki si še izbirajo poklic ali se želijo prekvalificirati (šolajočim in brezposelnim), ljubiteljem in profesionalcem s področij, prostovoljcem in vsem, ki so želeli sodelovati v procesu kakovostnega gospodarjenja z obnovljenimi spomeniki.

Restavratorska stroka čuti pomanjkanje sodelavcev z obrtnimi znanji, ki bi poleg osnovnih veščin svoje stroke poznali tudi tradicionalne tehnologije in se z njimi vključevali v postopek restavriranja, obnove in ohranjanja dediščine. Ohranjanja, ki vključujejo ustrezne izvedbe konstrukcij, rabo avtentičnih gradiv in obdelavo v historičnih tehnikah. Le tako

enota Ljubljana, Amoret, d. o. o. Vodji projekta: Alenka Černelič Krošelj in Jože Drešar. Več o delavnicah: www.mestnimuzejkrsko.si.

⁷² Organizatorji in izvajalci: Kulturni dom Krško, enoti Grad Rajhenburg in Mestni muzej Krško, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Ljubljana, Gnom, d. o. o., in Restavratorski center Slovenije, Društvo restavratorjev Slovenije. Vodji projekta: Alenka Černelič Krošelj in Jože Drešar. Delavnico je preko projektnega razpisa z oznako JPR-KD 2013 podprlo Ministrstvo za kulturo RS. Več na: www.mestnimuzejkrsko.si in www.gradrajhenburg.si.

⁷⁰ http://www.youtube.com/watch?v=Yx8fEwEbaGg&feature=m-upload_owner

⁷¹ Organizatorji in izvajalci: Mestni muzej Krško, enota Kulturnega doma Krško, Občina Krško, Restavratorski center Slovenije, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna

*Sodelovanje udeležencev delavnic pri rekonstrukciji romanske kapele.
Foto: Breda Špacapan, april 2012, KDK GR.*

Delavnica na dvorišču med izvajanjem prenove. Foto: Breda Špacapan, april 2012, KDK GR.

celostno in kakovostno ohranjamo nepremično dediščino in znanja, ki le-to omogočajo – z ohranjanjem njenih zakonitosti gradnje, delovanja materialov in izgleda, ki ga ima skupaj s svojo patino in vsebino. To pa privabi obiskovalce, omogoča vsebine in daje neprecenljiv pomen.

Kakovostno obnovljeni grad Rajhenburg v Brezstani, Valvasorjev kompleks in Mencingerjeva hiša v Krškem ter njihove vsebine to potrjujejo.⁷³

28. septembra 2013 je bila na gradu odprta tudi občasna razstava,⁷⁴ ki so jo kot avtorji pripravili

Alenka Černelič Krošelj, Kulturni dom Krško, enoti Mestni muzej Krško in Grad Rajhenburg, Jože Drešar, Gnom, d. o. o., mag. Nuška Dolenc, ZVKDS, Restavratorski center.⁷⁵

novejše zgodovine Slovenije). Razstava je pripravljena tako, da jo je moč enostavno prestaviti ali v drug prostor na gradu ali pa v katero od drugih ustanov, za kar se bomo potrudili v letu 2014.

⁷³ Besedilo je pripravila: Alenka Černelič Krošelj. Jezikovni pregled: mag. Mateja Jankovič Čurič. Oblikovanje: Polona Zupančič. Fotografije: Fototeka Mestnega muzeja Krško in Gradu Rajhenburg. Predmeti in gradivo: ZVKDS, Restavratorski center, Gnom, d. o. o. Razstavo je pripravil: Mestni muzej Krško in Grad Rajhenburg, enoti Kulturnega doma Krško, zanj Katja Cegljar, direktorica. Razstavo sta omogočila Občina Krško in Ministrstvo za kulturo RS.

⁷³ Gradivo projekta, KDK GR, arhiv.

⁷⁴ Razstava ponuja vpogled v delo na delavnicah v letih 2012 in 2013. Postavljena je v prostor v prvem nadstropju gradu in bo na ogled najmanj do konca marca 2013 (odvisno od postavitve stalne razstave Izgnanci, ki jo pripravlja Muzej

*Konservatorsko-restavratorska delavnica maj 2013.
Foto: Alenka Černelič Krošelj, KDK GR.*

Odprtje Čokoladnice, 28. 9. 2013. Od leve: Aleš Kunej, Hiša trt, vina in čokolade, Marija Imperl, LAS Posavje in Alenka Černelič Krošelj, vodja projekta Trapistin, Foto: Anita Radkovič, KDK GR.

Pripravo in izvedbo delavnic, ki so zasnovane kot vsakoletni programski sklop, ki se razvija in dopolnjuje, vodita Alenka Černelič Krošelj in Jože Drešar, Gnom d. o. o.

Projekt *Vpliv trapistov na posavsko podeželje*, akronim »Trapistin«⁷⁶

Delovanje Gradu Rajhenburg od januarja 2013 do marca 2014 usmerja tudi projekt *Vpliv trapistov*

na posavsko podeželje, ki izhaja iz dejstva, da so na posavskem podeželju še vedno močne sledi rajhenburških trapistov, predvsem na področju izboljšav, ki so jih vnesli v tukajšnje podeželsko gospodarstvo. S projektom *Vpliv trapistov na posavsko podeželje* z akronimom »Trapistin« partnerji projekta dediščino trapistov rekonstruirajo tako, da bi jo lahko uporabili v praksi, pri razvoju novih izdelkov in dejavnosti. Velik vpliv so imeli na vzgojo žit, sadjarstvo, čebelarstvo, govedorejo, sirarstvo, vinogradništvo ter izdelovanje čokolade in likerjev.

Dediščina trapistov do sedaj še ni bila rekonstruirana tako, da bi jo uporabili v praksi, pri

⁷⁶ Razdelek je povzet po gradivih projekta, od prijave do različnih gradiv za medije in sodelujoče. KDK GR, arhiv.

*Vitrina s čokoladnimi izdelki v muzejski trgovini.
Foto: Anita Radkovič, KDK GR.*

razvoju novih izdelkov in dejavnosti. Navezava na njihovo dediščino gospodarjenja v preteklosti nam omogoča izpostaviti posebnosti, na katerih Posavje lahko gradi specifično zgodbo, privlačno za domačine in obiskovalce.

Projekt je preko LAS Posavje sofinanciran s sredstvi Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja, 4. osi Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013. Projekt je bil izbran na 4. javnem pozivu LAS Posavje in tako upravičen do sofinanciranja z EU-sredstvi Leader. Projekt uresničuje Strateški cilj 1: Dvigniti dodano vrednost lokalnim proizvodom in storitvam Lokalne razvojne strategije LAS Posavje 2007–2013.

Vodilni partner je Kulturni dom Krško,⁷⁷ partner 1 je Regionalna razvojna agencija Posavje, partner 2 Hiša trt, vina in čokolade, Kunej Aleš, s. p., ter partner 3 Gostilna Šempeter, Srečko Kunst, s. p.

Projekt zagotavlja oblikovanje kakovostnih novih produktov in rekonstrukcijo enega izmed najbolj prepoznavnih produktov iz preteklosti in eno prvih

regionalnih blagovnih znamk – čokolado Imperial oz. trapistovsko čokolado ter drugih izdelkov, povezanih z vplivom, ki so ga na posavskem podeželju pustili trapisti. Z inovativnimi pristopi in dvigom dodane vrednosti lokalnih proizvodov in storitev želimo povezati gospodarsko dediščino trapistov s sodobnimi smernicami trajnostnega razvoja in tako zagotoviti zgodbo regije, ki bo v pomoč lokalnim rokodelcem in pridelovalcem pri promociji in trženju izdelkov in pridelkov. Nabor izdelovalcev bomo skušali povezati v skupno ponudbo, ki bo tematsko oblikovana glede na identiteto regije in njene posebnosti ter ob tem razvijati nove produkte in storitve.

Projektne dejavnosti se bodo izvajale na območju celotnega območja LAS Posavje in vključujejo vseh šest posavskih občin. Prav tako je projekt namenjen različnim ciljnim skupinam na celotnem območju LAS Posavje. Neposredne koristi od projekta bodo imeli rokodelci, kmetijska gospodarstva in ostali ponudniki, ki bodo s projektom lahko nadgradili svojo ponudbo.

Projekt je zasnovan je v dveh delih:

1. faza projekta ODPIRAMO SAMOSTANSKA VRATA (januar 2013–junij 2013).
2. faza projekta IMPERIAL (julij 2013–marec 2014).

Izvedena prva faza projekta je prinesla tudi načrtovan in pričakovan rezultat – rekonstrukcijo izdelovanja čokolade na gradu Rajhenburg, kar izvaja Hiša trt, vina in čokolade, Kunej Aleš, s. p.

Končni rezultati projekta vključujejo: Analizo gospodarske in rokodelske dediščine trapistov (elaborat), popise receptur in postopkov izdelave, elaborat o procesu ustvarjanja ter metodologija postopkov za rekonstrukcijo blagovne znamke Imperial.

Nabavljena je bila oprema za dopolnitev čokoladnice na gradu Rajhenburg, pripomočki za izdelovanje čokolade, oprema za vinoteko vin iz trapistovskih leg ter vitrine za predstavitveni prostor in prodajno mesto lokalnih produktov.

Vzpostavljeni bosta dve novi prodajni poti z ustrežno opremo, izvedenih bo 10 rokodelskih odprtih delavnic, evidentirani bodo novi rokodelci za prenos znanj in veščin trapistov v uporabne izdelke, razvita bosta dva nova rokodelska izdelka z mnenjem Obrtne zbornice o izdelku domače in umetnostne obrti, povečano pa bo tudi število kakovostnih rokodelskih izdelkov v Posavju.

Izdelan bo promocijski katalog, izvedenih osem skupnih promocijskih aktivnosti, 10 ponudnikov pa bo vključenih v organizirano skupno trženje in promocijo.

Celotna vrednost projekta je 92.080,77 evrov, od tega so upravičeni stroški v višini 82.240,39 evrov. Načrtovana je pridobitev LAS sredstev v višini 69.081,92 evrov in zagotovitev lastnih sredstev 22.998,85 evrov.

⁷⁷ Vodja projekta je Alenka Črnelič Krošelj, ki je projekt skupaj s partnerji tudi pripravljala, koordinatorica pa je Anita Radkovič.

Rekonstrukcija embalaže, tulca s čokoladnimi tabličkami. Foto: Anita Radkovič, KDK GR.

Vpliv projekta na regijo bo trajnosten in se bo nadaljeval tudi po prenehanju pridobivanja sredstev Leader, saj bodo oblikovani kakovostni produkti, delovale bodo prodajne poti, pridobljeni bodo certifikati, projektne aktivnosti pa se bodo nadaljevale kot del aktivnosti vseh sodelujočih partnerjev. Projekt omogoča številne nove projekte in predstavlja dobro prakso na področju celostnega pristopa k razvoju novih kakovostnih izdelkov in novih neklasičnih tržnih poti. Projektne aktivnosti omogočajo oblikovanje in trajnostno delovanje enega delovnega mesta v sklopu gradu Rajhenburg.

Projekt posodablja tradicionalne oblike znanj in izkušenj v okolju in hkrati sledi sodobnim smernicam trajnostnega razvoja. Surovine in znanje za izdelavo končnih izdelkov namreč črpa od lokalnih proizvajalcev in s tem posega na področje lokalne trajnostne oskrbe, spodbuja proizvodnjo varne hrane ter omogoča dodano vrednost produktov. Navezava na način gospodarjenja v preteklosti, na obdobje pred razvojem intenzivnega kmetijstva in invazivnih posegov v prostor omogoča, da izpostavimo posebnosti, na katerih Posavje lahko gradi svojo specifično »zgodbo«, ki je privlačna za domačine in obiskovalce.⁷⁸

Projekt *Ustvarimo zeliščni vrt Posavja*, akronim *Zelišča Posavja*⁷⁹

Drugi projekt, povezan z razvojem podeželja in razvojem raznovrstnih dejavnosti na gradu Rajhenburg, ima izhodišče v zeliščnem vrtu, ki je bil del gradu v različnih obdobjih.⁸⁰ Uporaba zelišč v po-

savski regiji je močna, a žal ne dovolj prepoznavna. Med pomembnimi nosilci znanja je bil tudi pater Simon Ašič, ki je bogato ljudsko znanje o zdravilnih rastlinah ponesel iz rodne Brestanice in pozneje vplival tudi na svoje sokrajane. S projektom *Ustvarimo zeliščni vrt Posavja*, akronim *Zelišča Posavja* in s ponovno vzpostavitev zeliščnega vrta na gradu Rajhenburg, naborom ljudskih praks, usposabljanji in delavnicami ter novimi izdelki je načrtovano povečanje kakovosti življenja, zagotavljanje dodane vrednosti produktov in krepitev lokalne ekonomije.

Projekt je preko LAS Posavje sofinanciran s sredstvi Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja, 4. osi Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013. Projekt je bil izbran na 5. javnem pozivu LAS Posavje in tako upravičen do sofinanciranja z EU-sredstvi Leader. Projekt uresničuje Strateški cilj 1: Dvigniti dodano vrednost lokalnim proizvodom in storitvam Lokalne razvojne strategije LAS Posavje 2007–2013.

Partnerji projekta so: vodilni partner: Kulturni dom Krško,⁸¹ partner 1: Društvo kmetič Krško, partner 2: Društvo kmetič Sevnica, partner 3: Društvo kmečkih žena Arnika, partner 4: Društvo podeželskih žena Pod Gorjanci, partner 5: Društvo kmetič Ajda in partner 6: Osnovna šola Dr. Mihajla Rostoharja.

Območje izvajanja projekta je območje vseh šestih občin LAS Posavje in razvojne regije Posavje. Izhodišče projekta je razvoj in promocija zeliščarstva v regiji s ciljem ohraniti oz. ponovno vzpostaviti raznovrstnost zeliščnega vrta, razvijati nove izdelke iz zelišč in ustvariti »zdravilni vrt«, ki bo imel na obiskovalca celostni pozitivni učinek.

⁷⁸ Več o projektu www.mestnimuzejkrsko.si in www.gradrajhenburg.si.

⁷⁹ Povzeto po gradivih projekta, KDK GR, arhiv.

⁸⁰ O tem tudi v prispevku Petre Jernejec Babič: Območje gradu Rajhenburg, ki je objavljen v tej publikaciji.

⁸¹ Vodja projekta je Alenka Černelič Krošelj, ki je projekt skupaj s partnerji tudi pripravljala, koordinatorica pa je Anita Radkovič.

Projekt se odvija v dveh fazah:

1. faza (september 2013–marec 2014)
2. faza (april 2014–november 2014)

Celotna vrednost projekta je 38.805,90 evrov, od tega so upravičeni stroški v višini 35.891,22 evrov. Načrtovana je pridobitev LAS sredstev v višini 29.789,71 evrov in zagotovitev lastnih sredstev 9.016,19 evrov.

Projekt se izvaja na območju celotnega Posavja in vključuje raznolike ciljne skupine. Animirali in spodbujali bomo lokalne zeliščarje, rokodelce in pridelovalce za vključitev v skupno ponudbo, ki bo prilačna za obiskovalce in domačine.

Neposredne koristi od projekta bodo imeli zeliščarji, izdelovalci produktov na podlagi zelišč, starejši nad 60 let, otroci in mladostniki s posebnimi potrebami, rokodelci, kmetijska gospodarstva in ostali ponudniki, ki bodo s projektom lahko obogatili svojo ponudbo. Brezposelni, ženske na podeželju in mladi pa bodo dobili večjo možnost zaposlitve in samozaposlitve, izpopolnjevanja in udejanjanja znanj in veščin ter inovativnih pristopov k regionalni kulturni dediščini in njeni uporabi.

Poleg motiviranja novih bo projekt vključeval že znane izdelovalce. Nabor izdelovalcev bo povezan v skupno ponudbo, ki bo tematsko oblikovana glede na identiteto regije in njene posebnosti, ob tem pa bo razvijal nove produkte in storitve.

Vpliv projekta na regijo bo trajosten in se bo nadaljeval tudi po prenehanju pridobivanja sredstev Leader, saj bo vzpostavljen »zdravilni« zeliščni vrt na gradu Rajhenburg, oblikovani kakovostni produkti, delovale bodo prodajne poti, pridobljeni bodo certifikati, projektne aktivnosti pa se bodo nadaljevale kot del aktivnosti vseh sodelujočih partnerjev. Še posebej se bo okrepilo sodelovanje različnih partnerjev in prebivalcev Posavja. Projekt omogoča številne nove projekte in predstavlja dobro prakso na področju celostnega pristopa k razvoju novih kakovostnih izdelkov in novih neklasičnih tržnih poti.

Projekt posodablja tradicionalne oblike znanj in izkušenj v okolju in hkrati sledi sodobnim smernicam trajnostnega razvoja, saj se neposredno navezuje na lokalno trajnostno oskrbo s hrano in promocijo pridelkov in izdelkov, ki so odgovorni do uporabnika in okolja. Pomemben doprinos k inovativnosti projekta je uporaba koncepta t. i. senzoričnih delavnic, na katerih bo (s pomočjo manipulacije naravnih materialov) oblikovan vrt kot izkustveni prostor razvijanja in stimulacije čutnih sposobnosti obiskovalcev. S projektom so povezani raznovrstni partnerji v skupni skrbi za vključevanje vseh prebivalcev in skupin Posavja.⁸²

⁸² Več o projektu www.mestnimuzejkrsko.si in www.gradrajhenburg.si.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI IN DOKUMENTACIJA

KDK GR – Kulturni dom Krško, enota Grad Rajhenburg, arhiv

Dokumentacija prijave in izvajanja projekta Vpliv trapistov na posavsko podeželje, 2012.

Dokumentacija prijave in izvajanje projekta Ustvarimo zeliščni vrt Posavje, 2012–.

KDK MMK – Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, arhiv

Gradiva projekta Celostna prenova gradu Rajhenburg 2010–2012.

Hemeroteka projektov.

Občina Krško, arhiv

Investicijski program projekta »Celostna prenova gradu Rajhenburg«. Škofja Loka: Gea Consult, d. o. o., 2010.

Projektna dokumentacija projekta »Celostna prenova gradu Rajhenburg«. Škofja Loka: Gea Consult d. o. o., 2007.

Dokumentacija prijave projekta »Celostna prenova gradu Rajhenburg« na razpis z oznako JR ESRR-KS 2010–2012. Krško: Občina Krško, 2010.

Javna naročila povezana s projektom »Celostna prenova gradu Rajhenburg«. Krško: Občina Krško, 2010–2012.

Zapisniki in dokumenti projektne skupine za pripravo vsebin na gradu Rajhenburg v letih 2005 do 2008.

Zapisniki in dokumenti projektne skupine za obnovo gradu Rajhenburg 2005–2008.

LITERATURA

Avsenak, Mirko. *Grad Rajhenburg*. Krško: Občina Krško, 2007.

Černelič Krošelj, Alenka et al.: *Študija za postavitev muzejskih zbirk v obnovljenem gradu Rajhenburg*. Krško: Kulturni dom Krško, 2011.

Černelič Krošelj, Alenka et. al.: *Poročilo o delu Mestnega muzeja Krško, Galerije Krško in Gradu Rajhenburg v letu 2012*. Krško: Kulturni dom Krško, 2012.

Odlok o razglasitvi Gradu Rajhenburg in njegovega območja razglašen za kulturni spomenik državnega pomena (Ur. l. RS št. 81/99 in 46/05).

Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o ustanovitvi javnega zavoda Kulturni dom Krško (Ur. l. RS, št. 109/09 in 42/10).

Program dela za obdobje 2011–2016. Pripravila Občina Krško in Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Krško: Občina Krško, 2010.

Zorec, Maruša, Živec Maša, Stopar, Ivan in Železnik, Alenka: *Projektna naloga celostne prenovne gradu Rajhenburg*. Ljubljana: ZVKDS OE Ljubljana, 1999.

Železnik, Alenka. *Konservatorski program prenovne gradu Rajhenburg*. ZVKDS OE Ljubljana: 2007.

INTERNETNI VIRI

www.mestnimuzejkrsko.si

www.gradrajhenburg.si

S U M M A R Y

The Complete Renovation of Rajhenburg Castle, Project Activities and Development of Activities in the Castle after the Renovation

On the basis of the Decision No 464-351/999-71, issued by the Ministry of Culture of the RS on 6 February 2004, the Municipality of Krško became the registered owner of Rajhenburg castle which was pronounced the cultural monument of national importance approved by Ordinance designating Rajhenburg castle (OG RS No 81/99 and 46/05). Upon the conclusion of the denationalisation procedure in 2004 the Municipality of Krško started with the activities of projects preparations that are the basis of a very successful completion of the castle renovation. Proceeding from the existing situation and leaning on various actors that took care of the castle in order to make it alive and basically maintained the Municipality started with projects preparation activities for construction as well as substantive renovation and revitalization. In September 2005 the project group for the procedure of administration of development guidelines of the complete renovation of Rajhenburg castle was appointed. The project group for the renovation of Rajhenburg castle was appointed a year later. Both had the task to prepare starting points for successful preparation and implementation of the project that was named »The complete renovation of Rajhenburg castle«.

At the end of 2006 the Municipality of Krško held the competition for Investment and project documentation for the renovation of Rajhenburg

castle. GEA CONSULT, d. o. o., Škofja Loka was selected.

In January 2007 the Municipality of Krško produced the Identification document of the investment project, in July 2007 the Conservation programme was prepared and Alenka Železnik (ZVKD OE Ljubljana) was appointed the conservation person in charge. The construction license was acquired on 17 April 2009 as well as all basic conditions needed for submission of tenders as part of EU Operational programmes and Ministry of Culture of the RS projects. In June 2012 the Municipality of Krško applied for the tender for the renovation of municipal monuments in the period from 2012 to 2012 marked JR ESRR - KS 2010-2012 as part of the Operational programme for strengthening regional development potentials for the period 2007–2013 – Development of regions, 2010–2012, Networking of cultural potentials.

The application was successful. The Municipality received 3.000.000,00 EUR from the tender, whereas provided the rest of the means by itself. After the publication of the open tender call for contractors selection and after the selection itself the renovation started in April 2011 and finished in June 2012. The ceremony opening took part in Rajhenburg castle on 1 December 2012.

In accordance with the Ordinance establishing a public institute the Krško Culture Centre (OG RS, No 109/09) the Municipality of Krško established the unit of Rajhenburg castle at the end of 2009. The unit started with work as soon as all the conditions were ensured. This happened with the opening of the castle. Various activities that were carried out in times of construction renovation allow the operation of the castle and its development. Some of most visible projects were pre-renovation conservation and restoration workshops which were provided by the Municipality of Krško, ZVKDS OE Ljubljana, ZVKDS Restoration center and the Krško Culture Centre, unit of Rajhenburg castle.

There are two other multi-layer applied projects that are being implemented. These are the so-called Influence of trappists on the Posavje countryside and Let's create a herb garden of Posavje. Both are financed with non-refundable funds of LEADER from the quota funds of 4th Rural development programme for the period 2007–2013 for the years 2011, 2012 and 2013. At the level of Posavje region it is managed by Lokalna akcijska skupina Posavje.